

יחסי סין ורוסיה במבחן

התיתכן פרישת סין מן הגוש הסובייטי

ג. הודסון

החברות הקבועה במועצת הבטחון. סין באה אי-פוא במקום יאפאן (שהיתה בשעתו חברה קבועה במועצת חבר הלאומים) כמדינה האסיאנית המוב-הקת היחידה שהוכרה שייכותה לקבוצת המעצמות הגדולות.

מעמד כזה, אם נוהגים בו רצינות — והסינים נוהגים בו רצינות גמורה — כרוך בתוצאות מרחיקות לכת מאוד. אם סין שווה בדרגה לשאר ארצות בע האומות בעלות המעמד של מעצמות גדולות, אי-אפשר לה לקבל עליה שום הגבלות שאינן מוטלות גם עליהן; ובייחוד אי-אפשר לה להסכים לויתור על נשק אטומי כל עוד הוא מצוי ברשותן של ארבע המעצמות. יתר על כן, מאחר שכל שאר האומות חוץ מחמש הגדולות מעמדן נחות יותר, אי-אפשר לה לסין להסכים להשתתף עם אחת מהן על בסיס של שוויון בוועידות המעצמות הגדולות, ולא כל שכן שמדינה אסיאנית כלשהי תבוא במקום סין כנציגת אסיה בוועידה מעין זו.

את החשיבות שמייחסים הסינים לשאלת מעמדם הבין-לאומי נוכל להבין במלואה רק לאור תהפוכות ההיסטוריה שלהם — הקיסרות הסינית האדירה מלשעבר, האבטאקיה הכלכלית והתרבותית, הגאווה הלאומית, ולהלן התקופה של כפייה והשפלה מידי מעצמות המערב. הקמתה של סין חדשה שתהיה ראוייה לקיסרות הישנה נעשתה שאיפתה של האינטליגנציה הפטריוטית; הטינה לארצות המערב נצטרפה לרצון ללמוד מהן את סוד כוחן ולזכות בסיוען. המטרה היתה להשיב לסין את כוחה הלאומי ואת מעמדה בעורלם, אך דבר זה מן הנמנע היה לעשות על-ידי חזרה לבידוד ולאבטאקיה כמקדם; סין הוצרכה עתה לקנות לה אידיאולוגיה חדשה, מערבית, שתעלה בקנה אחד עם מודרניזציה טכנולוגית (לצורך זה לא היה די במסורת הסינית הקונפוציאנית), להשיג עזרה כספית וטכנית לצרכי התייעוש המאוחר ולהשיג חינוך לבטחונה ולמעמדה בזירת המדיניות העולמית על-ידי ברית או ברית-כביכול עם מעצמה זרה.

אשר לאידיאולוגיה חדשה היתה לפני הסינים

בתולדות היחסים הבין-לאומיים של סין בעשרים השנים האחרונות בולטים שני מאורעות בעלי חשיבות מיוחדת. אחד — כריתת הברית הצ'ינגית עם ברית המועצות בראשית 1950 אחרי נצחונם של הקומוניסטים במלחמת האזרחים וייסודה של הרפובליקה הסינית העממית. המאורע השני, שקדם לראשון בזמן כחמש שנים, היה ההכרה הרשמית בסין כאחת המעצמות הגדולות בכך שניתן לה ב-1945 מעמד חוקי כאחת החברות הקבועות במועצת הבטחון של ארגון האומות המאוחדות. מעמד זה נועד לסין כשהיא לעצמה, בין שנציגה במועצת הבטחון יבוא מפקין ובין שיבוא מטייפה בפורמוזה.

העלאתה של סין לדרגה נכבדה זו של אחת המעצמות הגדולות באה בעיקר הודות לנשיא רוזבלט ושיקפה את מה שהיתה או הדעה האמריקנית הרשמית, כי סין שלאחר המלחמה עתידה להיות האומה החשובה באסיה חוץ מברית המועצות, ועם זה תישאר ידידתה ובת-חסתה של ארצות-הברית. עוד קודם לכן היה רוזבלט מוכן להועיד לסין מקום נכבד עוד יותר: בתוך קבוצת-הארבע, שצרפת איבדה את מקומה בה אחרי מפתלה ב-1940, באחת מתכניותיו לארגון העולם אחרי המלחמה הועיד רוזבלט את ארצות-הברית, בריטניה, ברית המועצות וסין לשמש "ארבעת השוטרים" שיקיימו את השלום בעולם. באותה שעה לא היה כוחה של סין מספיק כדי להצדיק את העלאתה לדרגה הגבוהה ביותר בקרב האומות, וצ'רצ'יל ראה באהדתו של רוזבלט לסין "הבלים סנטימנטליים". גם סטאלין לא קיבל בהתלהבות את הרעיון שיינתן לצ'ינג קאי שק מעמד שווה לזה של שלושת הגדולים של טהראן, יאלטה ופוטסדאם. גוסס ההסכם החשאי שנתקבל ביאלטה בענין מנג'וריה, שנקבע בו כי הבטחת הרווחים הטריטוריאליים לרוסיה על חשבון הריבונות הסינית יש "לקיימה בלי ערעור", לרצונה או לאנשה של סין, הראו ברור למדי כי צד באמת העריכה רוסיה את חשיבותה של סין באותו זמן. אולם גם בריטניה וגם ברית המועצות היו מוכנות להיכנע ללחץ האמריקני בענין

אולוגיה שלהם מארץ נכר. לשעבר חיו הסינים על פי שיטה מדינית ותרבותית שפיתחו לעצמם; הם הורגלו לראות עצמם כיוצרי תרבות ולא כחיים על תרבות שאולה. הבודהיזם, שהוכנס לסין מהודו, היה מאות בשנים חזיון שבשולי המסורת הסינית ולא במרכזה, והאצולה של תלמידי חכמים קונפוציאניים במאה השמונה-עשרה בנה לכל העמים "הברבריים" הזרים. "לימוד מן המערב", זו היתה התגובה של הנסיון המר של התקופה שהחלה בברית נאנקין ב-1842 וביאבדן ההערכה העצמית והבטחון העצמי שבאו בעקבותיה. אבל לקבל לאורך ימים הן תורה נכרית והן סמכות נכרית שתפרש תורה זו, דבר זה היה מנוגד לרוח הלאומנות העזה שביקשה להחזיר את גדולתה וכוח-יצירתה של התרבות הסינית לישנם.

מדרך הטבע הוא איפוא כי משסיגלו להם הסינים אידיאולוגיה נכרית או צורות מוסדיות נכריות, עתידים הם במוקדם או במאוחר לפגוע להם דרך משלהם ולשנות לבלי-הכר את המקור שממנו נטלו. מאידך גיסא, הדעה שרווחה כל כך במערב ב-1949, שהקומוניסטים הסינים אינם קומוניסטים לאמתם אלא "בעלי ריב פורמה אגרארית" וכי נצחונם לא ישנה הרבה מזיקתה של סין בשטח הבינלאומי המציאות היתה עתידה לטפח על פניה. ה"רוסיפיקציה" של סין היתה תופעה חולפת, אך ממשית מאוד בשעתה. בקרב אלה שקיבלו עליהם את המארכסיזם-לניניזם היתה זיקה רגשית אמתית למכורתו; היתה תשוקה ללמוד מן הנסיון הסובייטי — המפתח שעתיד לפתוח את כל הדלתות; הנהגת המפתח לגה עשתה כל מה שבידה להאדיר כל דבר רוסי כדי למחות כל זכר להשפעתה של אמריקה, שהיתה רבה ביחוד על האינטלקטואלים. עוד בסוף 1958, בשעה שביקר בסין הדמוגרף ההודי ד"ר ס. צ'אנדראסכאר נתרשם עמוקות מהיקף רישור מה של רוסיה בסין וכתב בספרו "Communist China Today"

"תפריטים ומודעות של תיאטרון, הודעות בתחנות ושדות-תעופה וחבורות תיירות, בכלם אתה מוצא רק שתי לשונות: סינית ורוסית... ספרים סובייטיים דחקו את הספרים האמריקניים בספריות של בתי-ספר תיכוניים ואוניברסיטאות. בכל בית-הרושת שביקרתי בו סופר לי אותו סיפור על "עזרתה הבלתי-אנוכית" של ברית המועצות במתן סיוע טכני ומכונות... ספרות רוסית, בלט רוסית, תורות רוסיות, פלשו

הברירה בין דמוקרטיה ליבראלית כגון זו האמריקנית לבין קולקטיביזם טוטאליטארי כגון הסובייטי; ומקור העזרה הכלכלית וכן הברית המדינית-צבאית היו שניהם תלויים בבחירה האידיאולוגית. אילו אחזה סין בדרך הדמוקראטיה, היתה זוכה בעזרה כלכלית אמריקנית ובימידה מסויימת של הגנה אמריקנית, אם לא בברית צבאית מלאה; אם בחרה בקומוניזם, היה עליה לבקש מרוסיה לא רק אידיאולוגיה אלא גם סיוע כלכלי ואסטרטגי. במצב זה הביא נצחונם של הקומוניסטים במלחמת האזרחים לסטייה גמורה של המדיניות הסינית מן הקו הפרו-אמריקני לכוון הפרו-רוסי. נזכיר אגב כי הנצחון הקומוניסטי היה כרוך מלכתחילה בזיקה אידיאולוגית למתכונת הרוסית שהיתה הדוקה הרבה יותר מזיקת שלטון הקומוניסטן למתכונת האמריקנית; אף שהדוקטרינה הפוליטית של הקומוניסטים טאן קיימה את האידיאל של דמוקראטיה רבת מפלגות שסיגלו לעצמם המהפכנים הריפובליקניים של שנת 1911, בא הרעיון של תקופת "אפורוסות" במרות דיקטטורה של מפלגה אחת והרחיק את שלטון הקומוניסטן מרחק רב מן העקרונות האמריקניים, כדי כך שאחרי סוף המלחמה באוקיינוס השקט לא ראתה הממשלה האמריקנית לאפשר לתמוך בלב שלם במשטר זה אלא אם כן תבוא ריפורמה, והמדיניות המוססת והדרימשמעית שנהגו עקב זאת ביחס לקומוניסטן תרמה לא מעט לתבוסתו. מוסקבה לא היה לה מקום להיסוסים כעין אלה בדבר התמיכה במשטר הקומוניסטי הסיני מאחר שהוקם, שכן הקומוניסטים הסיניים היו נכונים להתאים את המוסדות החברתיים שלהם למתכונת הרוסית, וביתר דיוק לתכנית בשביל ממשלות "קומוניסטיות" בשלטון קומוניסטי שהוכנה לשמן של "הדמוקרטיה העממית" במזרח אירופה. בתחילה היה גראה שהיחסים הפוליטיים של סין עם רוסיה עתידים להיות יחסי הרמוניה וקירבה יותר משהיו יחסיה בעבר עם אמריקה, אפילו בתקופת המאבק המשותף נגד יאפאן. אולם משנת 1949 ואילך באו המתחות והחיכוכים הגלויים ביחסי רוסיה-סין והראו ברור שזיקה משותפת לאידיאולוגיה מארכסיסטית-לניניסטית אין די בה להבטיח יישוב נוח של אינטרסים ותואם בשופי של קווי המדיניות של שתי המדינות.

ראוי להדגיש קודם-כל כי אין דבר מנוגד יותר לטבעם של הסינים מאשר קבלת האידי-

המפלגה הרוסית הן בנות-תוקף ומחייבות לגבי כל המפלגות הקומוניסטיות בעולם, הרי פירוש הדבר שליטה סובייטית מתמדת לא רק על מפלגות קומוניסטיות הנאבקות להשגת השלטון בארצותיהן, אלא גם על מפלגות שכבר הן השליטות במדינות ריבוניות. הסינים החלו מתחזקים בדרך שרק ועידות שמיוצגות בהן כל המפלגות הקומוניסטיות וביחוד כל אלה שהגיעו לשלטון, מוסמכות לקבל החלטות מחייבות בשאלות יסוד של הדוקטרינה המארכסיסטית-לניניסטית ובעניינים של אסטרטגיה פוליטית. הרוסים, אף שלא זזו מן הטענה שהחלטות הועידה שלהם מחייבות את כלל התנועה הקומוניסטית, ויתרו קצת להלן למצדדים ברעיון "המועצות הכלל-קומוניסטיות" וכינסו שתי ועידות עולמיות של מפלגות קומוניסטיות: הראשונה בסוף 1957, שזומנה לנוחותם בזמן חגיגות ארבעים השנה למהפכת אוקטובר, והשנייה שלוש שנים לאחר מכן, שכונה סה במיוחד כדי ליישר את ההדורים ביחסי רוסיה וסין. אף שבשני המקרים הספיקה השפעתה של המפלגה הרוסית כדי שיתקבלו החלטות שהן פחות או יותר לטובתה, הרי ההכרזות שיצאו מן הועידות הללו היו שונות מאוד הן בנעימתן והן בהדגשיהן מהכרזות הועידות של המפלגה הסובייטית בראשותו של כרושצ'וב. ודאי שכרושצ'וב ציב היה רוצה להיות הפוסק האחרון בתנועה הקומוניסטית העולמית כדרך שהיה סטאלין בשנותיו האחרונות; השגת החלטות מוסכמות בועידות עולמיות של מפלגות קומוניסטיות היא תהליך קשה הדומה יותר לדיפלומאטיה בין-לאומית ופחות לניהול ועידת המפלגה הרוסית על-ידי העומד בראש המנגנון הארגוני שלה.

ג

בין זמן כינוסה של הועידה העשרים של המפלגה הסובייטית לבין זמן כינוסה של הועידה העזר למית במוסקבה בסתיו 1957 נותרו ההתקוממות מויות בפולין ובהונגריה ונערך מסעו של צ'ו אן לאי באירופה, שעיקר מטרתו היתה תיווך בין מוסקבה לוארשה. זו היתה ההתערבות המדינית הראשונה של סין בענייני אירופה, ואי לזאת מאורע רב חשיבות; היה בו כדי לשקף את הצער ואבדן-העצות של ההנהגה הסובייטית נוכח משבר זה שטילטל את הכנין שהקים סטאלין באירופה המזרחית בשלהי מלחמת העולם השנייה. הסינים לא החמיצו את ההזדמנות

והציפו את סין ממוקדו עד קנטון. סין נהפכה והולכת במהירות לבבואה של רוסיה. אין תימה שהסינים הקימו בחימודות לכבוד שיתוף הפעולה והידידות בין רוסיה וסין, המציגים תערוכות מתמידות להישגיה הטכניים של ברית-המועצות — תערוכות רבות-ירושם עד מאוד.

ואף על פי כן עוד לפני שנכתבו הדברים הללו כבר ניבעו ביחסים הפוליטיים הסובייטיים-סיניים פרצות ראשונות שבישרו את הסכסוכים של הזמן האחרון. ההתנגשות הרצינית הראשונה היתה בענין התקפת כרושצ'וב על סטאלין בנאומו בשיבה הסודית של הועידה העשרים של המפלגה הקומוניסטית הרוסית בפברואר 1956. לא ידוע אם אמנם הודיעו למאו טסה טון על הכוונה להדיח את סטאלין ממקומו באמונתם של שלומי אמוני הקומוניזם, אבל דברי השבח לסטאלין בברכת-האחווה שלו לועידה מלמדים כי מן הסתם לא שאלו בעצתו, ואם שאלו, כי הפעולה המוצעת לא נראתה לו. ואמנם היתה הדחתו של סטאלין דבר מביך לגבי הקומוניסטים הסיניים; הרבה טרחו לפאר ולרומם את שמה של "מפלגת לנין וסטאלין" בסין, ועתה הוצרכו להסביר כי טעות גמורה היתה בידם. יתר על כן, ההתקפה על "פולחן האישי" היתה משתקפת בהכרח בפולחן מאו בסין, שהיה ועדיין הוא דומה לפולחן סטאלין בכל הנוגע לחנופה, אף כי לפי שעה אינו כרוך בתוצאות קשות כאלה לגבי חיי הם של חברי המפלגה. כרושצ'וב אפשר לו לראות את הסרת סטאלין מגדולתו כעניין של מדיניות פנים סובייטית הנקבעת על פי הצרכים הטקטיים של מאבקו שלו על השלטון; אבל לאור רישומו של צעד כזה בתנועה הקומוניסטית בכל העולם, ברי שהוא ענינה של כלל התנועה הקומוניסטית הבינ-לאומית ולא ענינה של המפלגה הרוסית בלבד.

המפלגות הקומוניסטיות האירופיות שהסכימו תמיד לקבל את הקו של מוסקבה קיבלו את הדין גם הפעם, אם גם מתוך חששות חמורים, והתנגדותה של פקין לא היה די בה כדי להטות את מהלך העניינים בועידה העשרים. אולם מה שקרה עורר לדעת הקומוניסטים הסיניים בעייה שעתידיה היתה להיעשות אחת הבעיות העקרוניות במחשבתם הפוליטית: היתכן שועידה של המפלגה הרוסית תקבע את המדיניות של כלל התנועה הקומוניסטית הבינ-לאומית, וכלום אין זה מן הראוי שיקום ארגון עולמי חדש במקום הקו-מאינטרן ששבק חיים? אם החלטות של ועידת

הסכמה שבשתיקה שלעולם תעדיף רוסיה את האינטרסים שלהם ולעולם לא תעשה עסקאות על חשבונם עם האימפריאליזם ולא תתן עדיפות לארצות שמחוץ לתחום האמונה המארכסיסטית-לניניסטית. מתן ההנהגה בידי רוסיה הסובייטית נועד להיכלל במיסמך שיתווה את מטרות המדיניות בהתאם לרצונן של כל המפלגות בגוש, ויקבע בכך סמכות עליונה על הקרמלין כפוסקת אחרונה לגבי כל הפעולות.

נראה שפקין היתה מרוצה בהחלט מתוצאות ועידת 1957; אך לא יצאו חדשים אחדים והממשלה הסובייטית, בלי שנמלכה בדעת פקין, נקטה צעד מדיני שפגע קשה באינטרסים של סין. בתגובה על הנחיות האמריקניות בלבנון בקיץ 1958 תבע כרושצ'וב כינוסה של ועידת פסגה לשש דיון במצב במזרח התיכון, שתשתתף בה הודו כנציגת אסיה יחד עם שלוש המעצמות הגדולות האירופיות וברית המועצות. הוזה אומר שהודו עתידה היתה לבוא במקום סין כאחת מחמש המעצמות הגדולות. ראוי היה לכרושצ'וב לדעת עד מה ירגיזו צעד כזה את פקין. יש מקום לטעון כי כיון שארצות-הברית היתה מכל מקום מסרבת להשתתף בוועידת פיסגה עם סין הקומוניסטית, וכיון שניתן לסמוך על תמיכתו של מר נהרו בהתנגדותה של רוסיה ל"דוקטרינה של איזונהואר" לגבי המזרח התיכון, הרי לא היתה לנגד עיניו של כרושצ'וב אלא התועלת הטקטית המיידית כשהציע לכנס ועידה שתשתתף בה הודו במקום סין. אולם היא או ולהלן עוד סימנים רבים שהעידו כי מנוי וגמור עם הסובייטים לחזר אחרי הודו עד כדי התעלמות ממעמדה המיוחד של סין הקומוניסטית הנכמדינה הקומוניסטית החשובה באסיה והן כאחת מחמש המעצמות הגדולות המוכרות.

אמנם ברי שהאינטרסים של כלל הגוש הקומוניסטי חייבו למשוך ארצות נייטרליות ואוהדות במידת-מה כגון הודו, אינדונזיה או מצרים על-ידי תמרונים דיפלומטיים, חנופה וסיוע כלכלי, להרחיקן מן המערב ולקרבתן אל המחנה הקומוניסטי. אולם היתה סתירה לעקרון הסובייטיות של הגוש הקומוניסטי במתן עדיפות לארצות כאלה על פני מדינה קומוניסטית בשאלות של תחרות אינטרסים או מעמד בינלאומי. נכונותה של רוסיה הסובייטית לקנות לה יתר השפעה בהודו במחיר זה דווקא הוכחה ברור בזמן מסעו של כרושצ'וב בהודו ואינדונזיה ברא-

הציע את השקפתם על הדרך שראוי לו לגוש הקומוניסטי לנהוג בענינים בין-לאומיים, אולם השקפה זו אינה סתם רצון לקצץ בסמכותה של ברית המועצות; אדרבה, בנידון זה הופתעו הפורנים, שהיו סבורים כי הסינים מצדדים בשוויון גמור של כל המפלגות הקומוניסטיות. מה שטען צ'ו אן לאי, בוודאי על פי הוראותיו של מאו טסה טון, היה שראוי למפלגות ללכת בדרכן שלהן אל הסוציאליזם במדיניות הפנים שלהן, אבל מבחינה בין-לאומית יש לקיים סולידריות של "המחנה הסוציאליסטי" בהנהגתה של ברית-המועצות. בוועידת נובמבר 1957 במוסקבה היו הסינים ראשי המפצירים בפולנים להכיר במנהיגותה של ברית המועצות, למורת-רוחם של הללו.

בראייה ראשונה אולי מוזר הדבר שהקומוניסטים הסיניים נקטו קו זה ב-1957, אחרי שהם עצמם התנגדו לו בעקשנות. אולם אין מקום לספק כי הפעם היו שיקולים צבאיים בראש דאגתה של סין לאירופה. בעיני סין היה גוש המדינות הקומוניסטיות בראש וראשונה ברית צבאית נגד המערב; הברית עם רוסיה הסובייטית היתה לה חשיבות מכרעת לגבי סין בימי מלחמת קוריאה, וגם אחר-כך היה בה משום פיצוי על חולשתה של סין לעומת עצמתה של אמריקה במזרח הרחוק, ומה יהיה אם ייפגע הכוח הסובייטי באירופה פגיעה חמורה עקב התמוטטות מערכת המדינות הגרורות של סטאלין? יוגוסלביה לאויה כבר נקטה אז מדיניות של נייטרליות בין שני הגושים, והונגריה ניסתה לעשות כמוה. בעמידתם התקיפה של הפולנים על עקרון העצמאות הגמורה של מפלגות קומוניסטיות ראו הסינים התעלמות מאימו של האימפריאליזם האמריקני וסתירה לקיום מערכת הדוקה של בריתות צבאיות. אם רוצים שהגוש יהיה מאורגן כהלכה מבחינה אסטרטגית, יש להועיד לב-רית המועצות תפקיד ראשי, שכן כוחה הצבאי של ברית המועצות עולה על כוחן של כל שאר החברות בגוש. אבל הכרה זו בראשותה של ברית המועצות נועדה לענינים של ביצוע בלבד; הכרזה לא היתה שמוסקבה זכאית לקבוע אידיאולוגיה או לפעול בניגוד למטרות היסודיות של מהפכה עולמית. רוסיה היא המנהיגה, אך על מנת שתנהיג בכיוון מסוים: נגד העולם המערבי, ובמידה פחותה יותר נגד כל המדינות הלא-קומוניסטיות; והקומוניסטים הלא-סובייטיים מקבלים עליהם את דינה של רוסיה, אולם מתוך

אין לשער ששיג את שלו בענין ברלין; ומאידך גיסא, בגלל הביקורת הלגלגנית שהטיחה בו פקין על פיוס האימפריאליזם ראה כרושצ'וב סכנה כפולה לעצמו להיכנס בדיונים בוועידת פיסגה העלולה להסתיים בדחיית תביעותיו.

אף שהמחלקות של 1960 נתיישובו פחות או יותר בוועידת המפלגות הקומוניסטיות במוסקבה בסוף השנה, לא שבה סין להאמין עוד בנאמנותה של ברית המועצות לבעלת בריתה האסיאנית, וב-וועידה העשרים של המפלגה הקומוניסטית הר-סית נתגלע הסכסוך מחדש, והפעם שימשה אלבניה סלע המחלוקת. מסע הצלב של כרושצ'וב נגד הודג'ה בא לא בגלל חטאו של זה, חטא שיש לו כפרה, שקיים באלבניה פולחן-אישיות, אלא בגלל חטא-שאלו שלו שהיה המנ-היג הקומוניסטי האירופי היחידי שתמך בגלוי בסין נגד רוסיה וזאת בגלל איבתה הנחרצת של סין לאויבתה של אלבניה, יוגוסלאויה, לעומת הסלחנות המלומדת ביסורים שנהגה מוסקבה בטיטו הכופר. מדיניותה של סין בענין זה אינה באה מכוחו של אינטרס סיני כלשהו, שהרי סין ויוגוסלאויה כמדינות אין מקום להתנגשות ביני-הן, אלא על שום הטינה שרוחשים הקומוניסטים הסיניים ליוגוסלאויה כסמל הכוח המערער את המארכסיזם-לניניזם וכמבצר הרביזיוניזם, של-דידם אפילו ברית-המועצות אינה נקיה ממנו. ביסודו של דבר טענתה של סין נגד ברית המועצות היא שבמקום למתוח קו מפריד ברור בין מדינות קומוניסטיות ולא-קומוניסטיות ובמקום לכלכל את היחסים המדיניים עם האחרונות אך ורק מתוך תיאום גמור עם הראשונות, מקיימת ברית המועצות מדיניות-חוץ מבודדת ואנוכית המבקשת לנצל כל יתרון המזדמן לה, אם ביו-גוסלאויה הכופרת, אם בהודו הלאומנית הבורג-נית ואם באמריקה האימפריאליסטית.

כמה זמן יוכל הגוש הקומוניסטי לעמוד במתי-חות הנגרמת על ידי מצב מעין זה? שאלה זו משמעה לגבי סין שונה במקצת ממשמעה לגבי בנות-בריתה המזרח-אירופיות של ברית המועצות. האחרונות הנן אומות קטנות לפי הערך, אשר עם כל רגשותיהן הפטריטיים העזים אי אפשר להן להתאוות למעמד של מעצמות, ומנסיון העבר מודעת להן חולשתן בעולם זה של "ריאל-פוליטיק". על רומניה והונגריה יכולה רוסיה לשפוך שלטונה במישרין; פולין וצ'כוסלובקיה קשורות לרוסיה בפחדן מפני נקמת גרמניה.

שית 1960. שתי המדינות הללו ובהן ממשלות "בורגניות-לאומניות", עמדו בסכסוך עם סין, האחת בענייני גבולות והשניה בענייני זכויותיהם של תושבי סין העוסקים במסחר המקומי; אבל למרות המתיחות בענין זה עם בעלת-בריתו העי-קרית במחנה הקומוניסטי לא עשה כרושצ'וב דבר, ככל הידוע לנו, כדי לתבוע זכותה של סין ולא הציע את עזרתו ביישוב הסכסוכים; נאומיו ודבריו שאמר בפומבי הוקדשו כולם להתרבר-בות בהשיגיה של ברית המועצות בלי זכר לסין של מאו טסה טון. קשה להסביר התנהגות כעין זו רק ברצון למשוך את הודו ואינדונזיה לצדו ונגד המערב; יש כאן גם רצון להרחיב את תחום ההשפעה הסובייטי היחודי באזורים סמוכים לסין ולמעט את דמותה של סין על-ידי עידודם של מרכזי-כוח מתחרים באסיה.

ד

חמורים עוד יותר מן הפגיעה בסין שפגעה הדיפלומטיה הסובייטית לגבי הודו ואינדונזיה בהתעלמותה מן האינטרסים שלה ומנקודות-הרגישות שלה, היו המגעים הסובייטיים עם ארצות הברית במרוצת שנת 1959. לא סתם הפרזה בחיזור אחרי ניטראלים קולוניאליים לשעבר הי-תה כאן, אלא כוונה להגיע עם האויב האימפר-יאליסטי לכלל הסכם, שלא היו עמו ערובות שא-כן יובאו בחשבון ענייניה החיוניים של סין. אין יסוד להאמין כי ההנהגה הסובייטית נהגה בזמן מן הזמנים לקיים התייעצויות מסוג זה שמקיימת הממשלה האמריקנית בדרך כלל, ערב משא-ומתן חשוב עם רוסיה עם בעלות-בריתה העיקריות בנאט"ו. נראה כי כרושצ'וב בחר לשמור לברית-המועצות את הזכות הבלתי מעורערת לנהל מדי-ניות-חוץ במיעוט התייעצויות עם שאר ממשלות הגוש הסובייטי. ואין תימה שהקומוניסטים הסי-ניים החלו רואים עצמם כנדונים בזלזול ומבו-טלים. מערכת התעמולה בעתונות הסינית שעש-תה פומבי לסכסוך הסיני-סובייטי החלה זמן קצר לפני פגישת הפיסגה בפאריס שממנה קיזה כרושצ'וב לצאת כמנצח בענין ברלין; פקין ביק-שה בכל כוחה למנוע הסכם סובייטי-אמריקני שסין לא תשותף בו. ביטולה של ועידת הפיסגה בא לא בגלל לחצה של סין ולא בגלל האמתלה לביטולה — התקרית של מטוס יו. 2, אלא משום שנתברר לכרושצ'וב למשמע ההודעות האמרי-קניות כי למרות כל הרוח הטובה של מחנה דויד

העממית ב־27 במאָרס נאמר בו כי בגלל הקשיים הכלכליים אי אפשר לסינים לעשות פומבי לחי-לוקי הדעות שלהם עם הרוסים ואולי יוצרכו לכלוא מריים לפי שעה. אבל אין להניח שהלחץ ישא פרי לאורך ימים; הרוסים שוכחים את הגאווה שהיא מקווי האופי המובהקים של סין הישנה והחדשה. כרושצ'וב, בקינטוריו הבוטים ובהתעלמותו מן האינטרסים של סין, הקים נגדו, כנראה לבלי השיב, אומה אשר רק לפני ארבע שנים דיברה על "עזרתה הבלתי־אנוכיית" של רוסיה והאמינה שעל־ידי "הישענות לצד אחד" במדיניות העולמית מצאה את דרכה אל הישועה. תוצאות הדבר הזה אפשר לא ייראו מייד, אבל בהכרח יהיה לו רישום מעמיק לאורך ימים. האכזבה מרוסיה עלולה אפילו לערער את יסודות המשטר הקומוניסטי בסין; אם יישאר המשטר על כנו ותישאר התהום בינו ובין רוסיה, הרי במוקדם או במאוחר יהיה עליו לבחון מחדש בחינה אכזרית את מדיניות החוץ שלו. להשיב על כנם את יחסי הידידות של סין עם אמריקה תהיה משימה קשה מדי עוד זמן רב, אך אפשרות יות של תמורות גדולות קיימות בתחום היחסים עם יאפאן. תקופה היסטורית שבה הגיעה סין ליחסי איבה תחילה עם אמריקה ולהלן עם רוסיה עדיין עשויה להביא, בצורה שלא חלמו עליה היפאנים בעלי הרעיון, לתקומתה של "מזרח אסיה המורחבת", רעיון שנדמה כי נמחה מתחום המדיניות המעשית עם סיום המלחמה באוקיינוס השקט לפני שבע־עשרה שנה.

ואילו סין, למרות חולשתה בהווה, רואה עצמה כמעצמה גדולה, והיא מתאמצת להגביר כוחה כדי שיעורן של יומרותיה. סין בשטחה העצום, באוצרות הטבע שאין להם גבול ובאוכלוסייתה הגדולה פי שלושה מאוכלוסיית ברית־המועצות, אי אפשר לה לקבל עליה דינו של קו שהוכתב על ידי מוסקבה. הסינים לא התקוממו נגד הא־פוטרופסות המערבית ופרקו את עולן של ברי־טניה, יאפאן או אמריקה כדי למסור עצמם עתה לכפייה או השפלה בידי רוסיה. הם הוסיפו לבקש תיאום קוי מדיניות על־ידי החלטות קולקטיביות של הגוש הקומוניסטי, אבל כרושצ'וב, במנהגו העקשני והתוקפני, אינו מניח להם דרך ביניים בין כניעה גמורה למוסקבה לבין מרי הכרוך במצוקה ואכזבות לגבי ארץ העומדת בעיצומו של מאמץ כביר לפיתוח כלכלי והזקוקה מאוד לסיוע מן החוץ.

לפי שעה נראה שהרוסים סומכים על לחץ כלכלי למינוי שישבור את רצון ההתנגדות של הסינים. על פי דוחות אחרונים לא רק שסירבו להעניק לסין אשראי נוסף, אלא תבעו תשלום כל החובות של סין ממלחמת קוריאה. טכנאים רוסיים שהוחזרו מסין הניחו במקרים מסויימים את המלאכה בעיצומה ונטלו עמם את תכניות־הבנין. חתימת ההסכם המסחרי הסיני־סובייטי לשנה השוטפת אינה משנה הרבה את התמונה, בייחוד לאור העובדה ששליחותו של פטוליצי'ב לפקין באה בעונה אחת עם ביקורו של גרומיקו בבלגראד. נאמו של צ'ו אן לאי בפתחת הועידה